

Geografia i història i la seva didàctica**2012/2013**

Codi: 42085

Crèdits ECTS: 27

Titulació	Pla	Tipus	Curs	Semestre
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	930 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Biologia i Geologia	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	931 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Ciències Socials	P	1	A
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	932 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Filosofia	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	933 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Física i Química	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	934 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Grec i Llatí	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	935 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Llengua anglesa	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	936 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Llengua Francesa	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	937 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El. Lleng. i Lit. Cat i Espany	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	938 Màster Universitari en Formació de Prof. d'ESO, Bat., FP i El. Ll. i Lit. Cat i Es. i la seva didàctica	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	939 Màster Universitari en Formació de Prof. d'ESO, Bat, FP i El. Matemàtiques i la seva didàctica	0	0	0

4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	940 Màster Universitari en Formació de Prof. d'ESO, Bat, FP i El. Música i la seva didàctica	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	941 Màster Universitari en Formació de Prof. d'ESO, Bat., FP i El.Orientació educativa i professional	0	0	0
4310486 Màster Universitari en Formació de professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes	942 Màster Universitari en Formació de Professorat d'ESO, Batxillerat, FP i El.Salut i la seva didàctica	0	0	0

Professor de contacte

Nom: Montserrat Oller Freixa

Correu electrònic: Montserrat.Oller@uab.cat

Utilització d'idiomes

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Prerequisits

Cap

Objectius

1. Comprendre el conjunt de coneixement adquirits en el Mòdul específic de didàctica de les ciències socials per poder iniciar-se en l'exercici de la docència a l'educació secundària.
2. Complementar la formació dels graduats en Geografia, Història i Història de l'Art perquè puguin disposar dels coneixements bàsics i imprescindibles que estimulin la capacitat crítica i els facin comprendre el món que els envolta.
3. Aplicar els coneixements didàctics adquirits en el curs i la seva capacitat de resolució de problemes a l'exercici de la docència com a professor/ra de ciències socials en centres i instituts d'educació secundària.
4. Integrar els coneixements de didàctica de les ciències socials i dels complements de formació en Geografia, Història i Història de l'Art, apresos en el curs, les vivències adquirides en la realització del pràcticum en els centres de secundària i les propostes d'innovació i recerca del treball final del Màster, per enfrontar-se a la complexitat de la professió com a docent en l'educació secundària.
5. Comunicar les seves decisions i conclusions com especialista en ciències socials de manera clara i sense ambigüitats a l'alumnat, a les seves famílies i a la resta de professionals, aportant arguments a les pròpies afirmacions a partir d'una correcta presa de decisions basada en la reflexió sobre la responsabilitat social i ètica que implica l'exercici de la docència.
6. Valorar la importància de la formació continuada a l'hora d'ensenyar ciències socials i adquirir les habilitats necessàries per poder realitzar aquesta formació tant de manera autònoma com en equip amb altres professionals.

Competències

- Adquirir estratègies per a estimular l'esforç de l'estudiant i promoure la seva capacitat per a aprendre per sí mateixos i amb altres, i desenvolupar habilitats de pensament i de decisió que faciliten l'autonomia, la confiança i iniciativa personals.
- Buscar, obtenir, processar i comunicar informació (oral, impresa, audiovisual, digital o multimèdia), transformar-la en coneixement i aplicar-la en els processos d'ensenyament-aprenentatge en les matèries pròpies de la especialització cursada.
- Comunicar-se de manera efectiva, tant de manera verbal com no verbal.

- Concretar el currículum que es vagi a implantar en un centre docent participant en la planificació col·lectiva del mateix, desenvolupar i aplicar metodologies didàctiques tant grupals com personalitzades, adaptades a la diversitat dels estudiants.
- Conèixer els continguts curriculars de les matèries relatives a la especialització docent corresponent, així com el cos de coneixements didàctics al voltant als processos d'ensenyament-aprenentatge respectius.
- Conèixer els processos d'interacció i comunicació a l'aula, dominar destreses i habilitats socials necessàries per a fomentar l'aprenentatge i la convivència a l'aula, i abordar problemes de disciplina i resolució de conflictes.
- Dissenyar i desenvolupar espais d'aprenentatge amb especial atenció a l'equitat, l'educació emocional i en valors, la igualtat de drets i oportunitats entre homes i dones, la formació ciutadana i el respecte dels drets humans que faciliten la vida en societat, la presa de decisions i la construcció d'un futur sostenible.
- Dissenyar i realitzar activitats formals i no formals que contribueixin a fer del centre un lloc de participació i cultura en el entorn on estigui ubicat; desenvolupar les funcions de tutoria i d'orientació dels estudiants de manera col·laborativa i coordinada; participar en l'avaluació, investigació i innovació dels processos d'ensenyament-aprenentatge.
- Fer un ús eficaç i integrat de les tecnologies de la informació i la comunicació.
- Generar propostes innovadores i competitives en l'activitat professional i en la investigació.
- Interpretar les diferents necessitats educatives dels alumnes amb la finalitat de proposar les accions educatives més adequades.
- Planificar, desenvolupar i avaluar el procés d'ensenyament-aprenentatge potenciant processos educatius que facilitin l'adquisició de les competències pròpies dels respectius ensenyaments, atenent al nivell i formació prèvia dels estudiants així com la orientació dels mateixos tant individualment com en col·laboració amb altres docents i professionals del centre.
- Posseir les habilitats d'aprenentatge necessàries per a poder realitzar una formació contínua tant en els continguts i la didàctica de l'especialitat, com en els aspectes generals de la funció docent.

Resultats d'aprenentatge

1. Buscar, obtenir, processar i comunicar informació (oral, impresa, audiovisual, digital o multimèdia), transformar-la en coneixement i aplicar-la en els processos d'ensenyament-aprenentatge en les matèries pròpies de la especialització cursada.
2. Comunicar-se de forma efectiva, tant verbal com no verbalment.
3. Conèixer els processos d'interacció i comunicació a l'aula, dominar destreses i habilitats socials necessàries per a fomentar l'aprenentatge i la convivència a l'aula, i abordar problemes de disciplina i resolució de conflictes.
4. Crear un clima que faciliti la interacció i valori les aportacions dels estudiants per a fomentar l'aprenentatge de les Ciències Socials a l'aula.
5. Demostrar que coneix contextos i situacions en que s'utilitzen i s'apliquen les Ciències Socials a l'ensenyament secundari: Geografia, Història i Història de l'Art, destacant el caràcter funcional d'aquestes.
6. Demostrar que coneix el valor formatiu i cultural de les Ciències Socials (Geografia, Història i Història de l'Art) i dels continguts d'aquestes disciplines que s'imparteixen en l'Educació Secundària Obligatoria i en el Batxillerat, i integrar aquests continguts en el marc de la ciència i de la cultura.
7. Demostrar que coneix els currículums de Ciències Socials i de Geografia, Història i Història de l'Art de la ESO i del Batxillerat.
8. Demostrar que coneix els desenvolupaments teòrico-pràctics de l'ensenyament i el aprenentatge de la Geografia, la Història i la Història de l'Art.
9. Demostrar que coneix i que sap aplicar propostes docents innovadores a l'àmbit de les Ciències Socials.
10. Demostrar que coneix la història i els desenvolupaments recents de les diferents corrents historiogràfiques o de pensament en Geografia, Història y Història de l'Art les seves perspectives per a transmetre una visió dinàmica de les mateixes.
11. Dissenyar i desenvolupar espais d'aprenentatge amb especial atenció a l'equitat, l'educació emocional i en valors, la igualtat de drets i oportunitats entre homes i dones, la formació ciutadana i el respecte dels drets humans que faciliten la vida en societat, la presa de decisions i la construcció d'un futur sostenible.

12. Entendre l'avaluació com un instrument de regulació i d'estímul a l'esforç, i conèixer i desenvolupar estratègies i tècniques per a l'avaluació de l'aprenentatge de les Ciències Socials.
13. Generar propostes innovadores i competitives a l'activitat professional i a la investigació.
14. Identificar els problemes relatius a l'ensenyament i aprenentatge de les Ciències Socials i plantejar possibles alternatives i solucions.
15. Interpretar les diferents necessitats educatives dels alumnes amb la finalitat de proposar les accions educatives més adequades.
16. Posseir les habilitats d'aprenentatges necessàries per a poder realitzar una formació contínua tant en els continguts i la didàctica de les Ciències Socials, com en els aspectes generals de la funció docent.
17. Seleccionar, utilitzar i elaborar materials per a l'ensenyament de les Ciències Socials.
18. Transformar els currículums de Ciències Socials en seqüències d'activitats d'aprenentatge i programes de treball.
19. Utilitzar les tecnologies de la informació i la comunicació e integrar-les en el procés d'ensenyament-aprenentatge de les Ciències Socials.

Continguts

Didàctica de les Ciències Socials:

- Introducció a la Didàctica (3cr)
- Didàctica de les Ciències Socials (Geografia, Història, Història de l'Art i Educació per a la ciutadania) (6cr)
- Activitats fora de l'aula i/o conferències (4cr)

Innovació docent i iniciació a la recerca en didàctica de les Ciències Socials

- Innovació Innovació docent i iniciació a la recerca en didàctica (6cr)

Complements de Formació:

- Complements de formació de Geografia (4cr)
- Complements de formació d'història (4cr)
- Complements de formació d'història de l'art (4cr)

Els alumnes cursaran dos complements de formació dels proposats depenent de la seva formació inicial.

Metodologia

Les hores que s'indiquen per cadascuna de les activitats formatives són orientatives i es poden veure modificades lleugerament en funció del calendari o de les necessitats docents.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Assistència i participació a classes magistrals, sortides, etc. i la realització d'activitats relacionades	175,5	7,02	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Tipus: Supervisades			

Realització, revisió i avaluació dels treballs realitzats (informes, estudis de cas, resolució de problemes, exposicions, pràctiques de laboratori, treballs de camp...)	175,5	7,02	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Tipus: Autònomes			
Anàlisi de lectures i propostes d'innovació didàctica, realització d'informes, disseny d'activitats, anàlisi i resolució de casos.	324	12,96	1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19

Avaluació

El detall de l'avaluació de cada part del mòdul es proporcionarà amb el programa a l'inici del curs

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació d'innovació educativa i iniciació a la recerca	22,22	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Avaluació de complements de formació de geografia, història i història de l'art	29,62	0	0	1, 2, 5, 6, 7, 8, 10
Avaluació de didàctica de la Geografia, la història, la Història de l'Art i l'Educació per ala ciutadania	37,03	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Avaluació introducció a la didàctica	11,11	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 19

Bibliografia

Iniciació a la investigació en Didàctica de les Ciències Socials

AVILA RUIZ, R. M.; RIVERO GRACIA, M. P; DOMÍNGUEZ SANZ, P. L. (eds.) (2010). *Metodología de investigación en Didáctica de las Ciencias Sociales*. IFC-AUPDCS. <http://www.didactica-ciencias-sociales.org/>

BENEJAM, P.; CASAS, M.; LLOBET, C.; OLLER, M. (2001) La justificación y la argumentación en la enseñanza de las ciencias sociales. A *Iber*, núm. 28, pàg. 57-68.

CAÑAL, P.-TRAVÉ, G y otros (1997) *Investigar en la escuela: elementos para una enseñanza alternativa*. Sevilla: Díada.

CUBERO, R. (1989). *¿Cómo trabajar con las ideas de los alumnos?*. Sevilla: Díada.

DANE, F.C. (1997) : *Mètodes de recerca*. Barcelona : Proa / UOC.

QUIVY, R.-VAN CAMPENHOUDT, L. (1997): *Manual de recerca en Ciències Socials*. Barcelona: Herder

ARNAL, J. et al. (1994): *Investigación educativa. Fundamentos y metodología*. Barcelona: Labor.

ARNAL, J. (1997): *Metodologies de la investigació educativa*. Barcelona: UOC.

BISQUERRA, R. (1989): *Métodos de investigación educativa. Guía práctica*. Barcelona: CEAC.

- BLANCHET, A. i altres (1989): *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Narcea.
- COHEN, L.-MANION, L. (1990): *Métodos de investigación educativa*. Madrid: La Muralla.
- COOK-REICHARDT (1986): *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa*. Madrid: Morata.
- Enseñanza de las ciencias sociales. Revista de investigación, www.raco.cat/index.php/ensenanzacs
- WOODS, P. (1987): *La escuela por dentro. La etnografía en la investigación educativa*. Madrid: Paidós/MEC.

Didáctica de la Historia de l'Art

- CALAF, R. NAVARRO, A. (1998): *Ver y comprender el arte del siglo XX*. Madrid. Síntesis.
- EISNER, E.W. (1995): *Educación la visión artística*. Barcelona. Paidós.
- GARDNER, H. (1994): *Educación artística y desarrollo humano*. Barcelona. Paidós
- POL, E. (1995): "La enseñanza y el aprendizaje del arte", a *Signos*, n.14. pp.68-83.
- POL, E. ASENSIO, M. (1996): "El aprendizaje de los estilos artísticos", a *Iber*. n.8 pp.83-88.
- TREPAT, C. (1996): "La lectura de la obra de arte en secundaria", a *Iber*. n.8 pp.57-68.
- TREPAT, C. (2003): *El taller de la mirada. Una didáctica de la historia de l'art*. Lleida. Ed. Pagès.

L'educació per a la ciutadania i els drets humans

- ALBACETE, C./CÁRDENAS, I./DELGADO, C. (2000): *Enseñar y aprender la democracia*. Madrid. Síntesis.
- BALL, O./GREADY, P. (2007): *Los derechos humanos*. Barcelona. Intermón Oxfam.
- BOLIVAR, A. (2007): *Educación para la ciudadanía. Algo más que una asignatura*. Barcelona, Graó
- CASAS, M./BOTELLA, J. (2003): *La democracia y sus retos en el siglo XXI. Elementos para la formación democrática de los jóvenes*. Barcelona. Praxis.
- CORTINA, A. (1998): *Ciudadanos del Mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía*. Madrid. Alianza.
- PAGÈS, J./SANTISTEBAN, A. (1994): *Democràcia i participació*. Senderi. Quaderns d'Educació Ètica. Vic. EUMO
- SANTISTEBAN, A. (2004). Formación de la Ciudadanía y educación política, en Vera, M.I. y Pérez, D. *La Formación de la ciudadanía: Las TICs y los nuevos problemas*. Alicante: AUPDCS. 377-388.
- SANTISTEBAN, A.; PAGÈS, J. (2007) El marco teórico para el desarrollo conceptual de la Educación para la Ciudadanía, en Pagès, J.; Santisteban, A. (coord.). *Educación para la ciudadanía*. Madrid: Wolters Kluwer. Guías para Educación Secundaria Obligatoria.
<http://www.guiasenseñanzasmedias.es/materiaESO.asp?materia=ciuda>
- Senderi. *Educación en valores*. <http://www.senderi.org/>

Didáctica de la Geografía

- ALBET, A.-BENEJAM, P. (2000) *Una Geografía humana renovada: lugares y regiones en un mundo global*. Barcelona: Ed. Vicens-Vives.
- BENEJAM, P.; PAGÈS, J. (coords. 1997) *Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria*. Barcelona: ICE-UB / Horsori.

CASAS, M. BOTELLA, J.; (2002) *La democracia y sus retos en el siglo XXI. Elementos para la formación democrática de los jóvenes*. Madrid: ed. CissPraxis.

HERNÁNDEZ, F.X. (2002) *Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*. Barcelona: Graó.

JORBA, J.; CASELLAS, E.; PRAT, A.; QUINQUER, D. (2000) *Avaluar per millorar la comunicació i facilitar l'aprenentatge*. Barcelona: ICE/UAB.

MORIN, E. (2001) *Tenir el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure*. Barcelona: Edicions La Campana.

OLLER, M. (1999) Trabajar problemas sociales en el aula, una alternativa a la transversalidad a DDAA. *Un Currículum de Ciencias Sociales para el siglo XXI. Actas del X Simposium de Didáctica de las Ciencias Sociales*. La Rioja: Universidad de la Rioja-Diada, pàg. 123-129

TREPAT, C; COMES, P. (1998) *El tiempo y el espacio en la Didáctica de las Ciencias Sociales*. Barcelona: ICE/UB-Graó.

Didàctica de la Història

BARDAVIO A., GONZÁLEZ MARCÉN P. (2003) *Objetos en el tiempo. Las fuentes materiales en la enseñanza de las ciencias sociales*. Barcelona: Horsori/ICE de la UB.

BARTON, K. C. (2010) " Investigación sobre las ideas de los estudiantes acerca de la historia". *Enseñanza de las ciencias sociales* nº 9, 97-114

BENEJAM, P.; CASAS, M.; LLOBET, C.; OLLER, M. (2001) La justificación y la argumentación en la enseñanza de las ciencias sociales. *A Iber*, núm. 28, pàg. 57-68.

BENEJAM, P./PAGÈS, J. (coord.) (1997) *Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria*. Barcelona: ICE-UB / Horsori.

CARRETERO, M./VOSS, J. F. (comps.) (2004) *Aprender y pensar la historia*. Buenos Aires, Amorroutu

GONZÁLEZ, Mª C. (2002) *La enseñanza de la historia en el nivel medio. Situación, tendencias e innovaciones*. Madrid, Anaya

HENRÍQUEZ, R.-PAGÈS, J. (2004) La investigación en didáctica de la Historia. *Educación XXI*. Facultad de Educación. Universidad Nacional a distancia, núm. 7, 63-83

PAGÈS, J. (2006) "La comparación en la enseñanza de la historia". *Clio&Asociados. La historia enseñada* nº 9-10, 2005-2006. Universidad Nacional del Litoral, Argentina, 17-35

PAGÈS, J./SANTISTEBAN, A. (1994): "Elements per a un ensenyament renovat de les Ciències Socials. Procediments amb fonts primàries i aprenentatge de la història", a *I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 109-165.

PLA, S. (2005) Aprender a pensar históricamente. La escritura de la historia en el bachillerato. México. Colegio Madrid/Plaza y Valdes

SOBEJANO, M. J./TORRES, P. A. (2009) Enseñanza de la historia en secundaria. *Historia para el presente y educación ciudadana*. Madrid. Tecnos

La innovació a l'aula en l'ensenyament de les Ciències Socials

BENEJAM, P.-PAGÈS, J.(1997) *Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria*. Barcelona: ICE-UB-Horsori.

GARDNER, H. (2000) *La educación de la mente y el conocimiento de las disciplinas*. Buenos Aires.México,

Barcelon: Paidós, 146-153

PERKINS, D. (1999) ¿Qué es la comprensión? A STONE WISKE, M. (comp.) *La enseñanza para la comprensión*. Buenos Aires: Paidós, pàg. 69-92.

STONE WISKE, M.(comp.) (1999) *La enseñanza para la comprensión*. Buenos Aires, Mèxic, Barcelona: Paidós.

DOMÍNGUEZ, J. (1994) Diseño y planteamiento de problemas escolares en la enseñanza de Ciencias Sociales. A POZO, J.I. i altres. *La solución de problemas*. Madrid: Santillana, pàg. 167-178.

GARCÍA, J.E.-GARCÍA, F.F. (1997) *Aprender investigando*. Sevilla: Díada.

OLLER, M. (1999) Trabajar Problemas sociales en el aula, una alternativa a la transversalidad. A *Un Currículum de Ciencias Sociales para el siglo XXI. Actas del X Simposium de Didáctica de las Ciencias Sociales*. La Rioja: Universidad de la Rioja-Díada, pàg. 123-129.

PÉREZ ECHEVARRÍA, Mª P.-POZO, J. I. (1994) Aprender a resolver problemas y resolver problemas para aprender. A POZO, J. I. (coord.) *La solución de problemas*. Madrid: Santillana, pàg. 14- 34.

Què és ensenyar i aprendre Ciències Socials a l'educació secundària?

EVANS, R.W. (1989): Teacher Conceptions of History. A *Theory and Research in Social Education*, vol. XVII, núm 3, pp. 210-241. Trad. cast: Concepciones del maestro sobre la historia. A *Boletín de Didáctica de las Ciencias Sociales*, núm 3/4, pàg. 61-94, 1992.

GUIMERÀ, C.-CARRETERO, M. (1991): El pensamiento del profesor de historia de secundaria. A *Studia Paedagogica*, núm. 23, gen-des, pàg. 83-89.

Instituto Nacional de Calidad y Evaluación (INCE) (2000): "Estilo docente del profesor (2). Estilo docente del profesor de educación secundaria obligatoria". *Resumen Informativo* 16. Madrid. MEC.

PAGÈS, J. (1994): "La didáctica de las ciencias sociales, el currículum y la formación del profesorado". *Signos. Teoría y práctica de la educación*, nº 13, p. 38-51

PAGÈS, J. (1998): "Models i tradicions curriculars en l'ensenyament de les ciències socials i de les humanitats: les finalitats i els valors com a opció ideològica" a BENEJAM, P. (coords.) *Psicopedagogia de les ciències socials i de les humanitats*. Barcelona: UOC.

PAGÈS, J. (2004): "Enseñar a enseñar historia: la formación didáctica de los futuros profesores de historia". A NICOLÁS, E.-GÓMEZ, J.A. (coord.): *Miradas a la historia. Reflexiones historiográficas en recuerdo de Miguel Rodríguez Llopis*. Universidad de Murcia, pàg. 155-178.

TRILLO, F. (1994): El profesorado y el desarrollo curricular: tres estilos de hacer escuela. A *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 228, setembre.

El currículum de ciències socials a l'educació secundària obligatòria i postobligatòria

Competències bàsiques. Annex 1 del decret 143/2007.

Currículum BATXILLERAT. [Decret 142/2008](#), de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de batxillerat

Currículum ESO. [Decret 143/2007](#), de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (ESO)

Canals, R. (2009) "Latoma de decisiones en la aplicación del currículo para el desarrollo de las competencias básicas en la enseñanza obligatoria". Casas, M.-Tomás, C. (coord.) *Materiales didácticos para primaria*. CISS-Wolters Kluwer España, pàg. 25/17-25/36.

COLL, C. (2007, dir.) *Currículum i ciutadania. El què i el per a què de l'educació escolar*. Barcelona:

Mediterrània.

GIMENO SACRISTÁN, J.; PÉREZ GÓMEZ, A.I. (1999) *Comprender y transformar la enseñanza*. Madrid: Morata, pàg. 137-170 i pàg. 224-253.

GIMENO SACRISTÁN, J. (2005) *La educación que aún es posible*. Madrid: Morata, pàg. 109-122 i pàg. 123.-142.

HARGREAVES, A.; EARL, L.; RYAN, J. (1998) *Una educación para el cambio. Reinventar la educación de los adolescentes*. Barcelona: Octaedro.

TORRES, J. (1996) *Globalización e interdisciplinariedad: el curriculum integrado*. Morata: Madrid.

TORRES, J. (2001) "Los efectos del neoliberalismo en el currículum". A: TORRES, J. *Educación en tiempos de neoliberalismo*. Madrid: Morata, pàg: 187-214.

Geografia per a docents

Albet, A. (2000). *Una geografía humana renovada: lugares y regiones en un mundo global*. Barcelona: Vicens Vives.

Bel, G. (2010). *Espanya, capital París*. Barcelona: La Campana.

Carreras, C. (1998). *Geografía Humana*. Barcelona: Edicions de la UB.

Hiernaux, D. i Lindon, A. (2006, eds.). *Tratado de Geografía Humana*. Barcelona: Anthropos.

Lacoste, Y i Girardhi, R. (1983). *Geografía general física y humana*. Barcelona Oikos-Tau.

Lacoste Y (1990): *La Geografía: un arma para la guerra*. Barcelona: Anagrama.

Nogué, J. i Romero, J. (2006). *Las otras geografías*. Barcelona: Tirant lo Blanch.

Pallarès, M. i Tulla, A. (coords.). (2001). *Geografía regional*. Barcelona: UOC.

Pallarès, M. i Tulla, A. (coords.). (1999). *Geografía general*. Barcelona: UOC.

Romero, J. (coord.). (2007). *Geografía Humana*. Barcelona: Ariel.

Strahler, A. (1974). *Geografía Física*. Barcelona: Omega.

Webgrafia

Anuari Territorial de Catalunya: www.ateritorial.org/

Institut d'Estadística de Catalunya: www.idescat.cat/

Institut Cartogràfic de Catalunya: www.icc.es/

Worldwatch Institute: www.worldwatch.org

Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional: www.igadi.org

Centro de Estudios y Documentación Internacionales de Barcelona: www.cidob.org

Història de l'Art per a docents

F
F
E

Arnheim, R. (2002) *Arte y percepción visual. Psicología del ojo creador*. Madrid: Alianza.

Berger, J. (2000) *Modos de ver*. Barcelona: Gustavo Gili.

Borrás, G.; Fatás, G. (1999) *Diccionario de términos de arte y elementos de arqueología, heràldica i numismática*. Madrid: Alianza Editorial.

Burke, P. (2001) *Visto y no visto. El uso de la imagen como documento histórico*. Barcelona: Crítica.

Freedberg, D. (1991) *Art in history. History in art*. Santa Mónica, CA: Getty Center for the History of Art and the Humanities.

Freixa, M., et alii (1990) *Introducción a la Historia del Arte*. Barcelona: Barcanova.

Fullana, M. (1974) *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*. Mallorca: Moll.

Gombrich, E.H. (1999) *Història de l'art*. Barcelona: Columna.

Kress, G.; Van Leeuwen, T. (2006) *Reading Images: the grammar of visual design*. London: Routledge.

Mangel, A. (2002) *Leer imágenes: una historia privada del arte*. Madrid:.

Mitchell, W.J.T. (2006) *What do pictures want?: the live and love of images*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Wölfflin, H. (1982) *Conceptos fundamentales de la historia del arte*. Madrid: Alianza.

Zevi, B. (1979) *Saberver la arquitectura*. Buenos Aires: Poseidón.

Formació històrica per a docents

Carr, E. (1991) *¿Qué es la historia?* Barcelona: Ariel.

Aróstegui, J. (2001). *La investigación histórica: teoría y método*. Barcelona: Crítica

Carbonell, Ch. O. (1986) *Historiografía*. México: Brevarios del Fondo de Cultura Económico.

Fontana, J. (1982). *Historia. Análisis del pasado y proyecto social*. Barcelona: Crítica.

Fontana, J. (1974). *La Historia*. Barcelona: Biblioteca Salvat de Grandes Temas, núm. 40.

Fontana, J. (1992). *La historia después del final de la història*. Vic: Eumo.

Fukuyama, F. (1992). ***El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona: Planeta.**

Moradiellos, E. (1992). *Las Caras de Clío: introducción a la historia y a la historiografía*. Oviedo: Universidad de Oviedo. Servicio de publicaciones.

Moradiellos, E. (2005). *El oficio de historiador*. Madrid: Siglo XXI

